بەناوی خودای بەخشندەو میهرەبان

بەناوی گەلەوە

پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق

پالپشت بە حوکمی ماددەکانی (١، ١٣، ١٠٥، ١٠٦، ١١٠، ١١١، ١١٢، ١١٥، ١٢١، ١٣٢) لە دەستوری کۆماری عێراقی فیدرالی ساڵی ٢٠٠٥، و حوکمی بڕگەی (١) لە ماددەی (٥٦)ی یاسای پەرلەمانی کوردستان ـ عێراقی ژمارە (١)ی ساڵی ١٩٩٢ی هەموارکراوو، پشت بەوەی ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێمی کوردستان ـ عێراق پێشکەشی کردووەو وەك جێبەجێکردنێك بۆ حوکمی ماددە (٤٠)ی یاسای ژمارە (١)ی ساڵی ٢٠١٣ (یاسای بودجەی گشتیی هەرێمی کوردستان ـ عێراق بۆ ساڵی دارایی ٢٠١٣)، پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق لە دانیشتنی ئاسایی ژمارە (١٠)ی گرێدراو لە ڕێکەوتی ٢٠١٣/٤/٢٣ بڕیاری دەرچوواندنی ئەم یاسایەی دا:

یاسای ژمارە (٥)ی ساڵی ٢٠١٣

یاسای دیاریکردن و وەرگرتنی شایستە داراییەکانی هەرێمی کوردستان ـ عێراق لە داهاتە ئیتیحادییەکان

بەشی یەکەم

پێناسەکان

ماددەی یەکەم:

مەبەستی ئەم یاسایە لەم زاراوانەی خوارەوە، ماناکانی بەرامبەریانە:

یەکەم: حکومەتی ئیتیحادی: حکومەتی کۆماری عێراقی ئیتیحادی.

دووەم: دەستور: دەستوری کۆماری عێراقی فیدراڵی ساڵی ٢٠٠٥.

سێیەم: هەرێم: هەرێمی کوردستان ـ عێراق.

چوارەم: **پەرلەمان**: پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق

پێنجەم: **ئەنجومەنی وەزیران**: ئەنجومەنی وەزیرانی هەرێم.

شەشەم: **داهاتەکانی نەوت و گاز**: داهاتەکانی حکومەتی ئیتیحادی وەدەستهاتوو لە پرۆسە نەوتیەکان و لە نێوانیشیاندا فرۆشراوەکانی نەوت و گازو بەروبوم و دەستکەوتەکانی تری گرێبەستە نەوتیەکانی گرێدراو لەگەڵ کۆمپانیا بیانی و خۆماڵیەکان لە لایەن حکومەتی ئیتیحادی یان حکومەتی هەرێمەوە.

حەوتــەم: خشــتەی خەرجیــەکان: خشــتەی بــڕی خەرجیــە فــەرمانڕەواو ســەروەرییەکانی هاوپێچـکراو لەگـەڵ یاسـاکانی بودجـەی گشـتیی سـاڵانەی ئیتیحـادی لەوەتـەی سـاڵی ٢٠٠٤ەوە.

هەشتەم: مەبەست لەم زاراوانەی دادێن ماناکانی بەرامبەریانە کە لـە ماددەی یەکـەمی یاسای نەوت و گازی هەرێمی کوردستان - عێراقی ژمارە (٢٢)ی ساڵی ٢٠٠٧دا هاتووە: (نـەوت، نەوتی خاو، گاز، گازی سروشتی، کێڵگەی نەوت، کێڵگەی هەنووکەیی، کێڵگەی داهاتوو، پرۆسە نەوتیەکان)

بەشی دووەم

ئامانجەکانی یاسا

ماددەی دووەم:

ئامانجی ئەم یاسایە بریتیە لە:

یەکەم: وێنەکێشانی میکانیزمی یاسایی بۆ دیاریکردن و وەرگرتنـی مافە داراییـەکانی شایستە بۆ هەرێم لە نێو داهاتە ئیتیحادییەکانداو، دەخرێنە نێو بودجەی گشتی هەرێمەوە.

دووەم: بەتواناکردنی هەرێم بۆ وەرگرتنی شایستە داراییـەکانی لـە داهاتـەکانی نـەوت و گـاز چ وەك خۆیان (عەینی شت) یان بە کاش بەگوێرەی دەستور.

سـێیەم: وەرگرتنــی شایســتەکانی هــەرێم لــە بەخشــین و کۆمــەك و قــەرزی نێودەوڵـەتی پێشکەشکراو بە حکومەتی ئیتیحادی ئـەویش پاڵپشت بـە بەنـدی یەکـەم لـە ماددەی (١٠٦)ی دەستور.

چوارەم: وەرگرتنی پشکی هەرێم لە هەر داهاتێکی تـری یـان قـەرەبووێکی وەرگـیراو لـە لایـەن حکومەتی ئیتیحادیەوە.

پێنجەم: دابینکردنـی میکـانیزمی پێویسـت بـۆ وەرگرتنـی شایسـتەکانی هـەرێم لـە بودجـەی ئیتیحــادی بــە لەبەرچــاوگرتنی ئــەو بــڕە پارانــەی کەلەکەبوونــەو نــەدراون وەك خەرجیــەکانی ســەروەریی و فــەرمانڕەوایی هــاتوو لــە نێــو بودجــەی ئیتیحادیــەوە لەوەتەی ساڵی ٢٠٠٤ەوە.

شەشـەم: وەرگرتنـی قـەرەبووە شایسـتەکانی هـەرێم لـەو زیانانـەی کـە دەرئـەنجامی ئـەو کـارە سـتەمکارانەی رژێمـی پێشـوو بـوون لـە رێگـەی داپلۆسـینی بەکۆمـەڵ و جینۆسـایدو پرۆسەکانی ئەنفال و سیاسەتی زەوی سووتێنراو بەگوێرەی برگەی یەکـەم لـە ماددەی (١١٢)ی دەستور.

حەوتــەم: دەســتەبەرکردنی دادپــەروەریی لــە دابەشــکردنی داهاتــە ئیتیحادییــەکان بــۆ مسۆگەرکردنی پاراســتنی یــەکڕیزیی گــەلی عێــراق و دەوڵەتــە ئیتیحادییەکــەی بــە گونجاویی لەگەڵ ماددەی یەکەمی دەستور.

بەشی سێیەم
مافە داراییەکانی هەرێم

ماددەی سێیەم:

هەرێم مافی هەیە لە:

یەکەم: پشکێکی دادپەروەرانــە لــە داهاتــەکانی نــەوت و گــازی دەرهێنــراو لــە ســەرتاپای عێــراق بەمەرجێك بگونجێت لەگەڵ دابەشبوونی دانیشتووان تیایدا پاڵپشت بــە هــەر یــەك لــە ماددەی (١١١)و بەندی یەکەم لە ماددەی (١١٢)ی دەستور.

دووەم: پشکێکی دادپەروەرانە لە سەرجەم داهاتە وەرگیراوەکانی تری ئیتیحادیی و بەخشین و کۆمــەك و قــەرزە نێودەوڵەتیــەکان تــاوەکو حکومــەتی هــەرێم بتوانێــت بــە ئــەرك و بەرپرسیارێتی خۆی هەڵبستێت پاڵپشت بە بەندی سێیەم لە ماددەی (١٢١)ی دەستور.

سێیەم: پشکێکی سەربار لە داهاتەکانی نەوت و گاز بۆ قەرەبووکردنەوەی ئەو زیانانەی کە لە دەرئەنجامی کردەکانی رژێمی پێشوو لێیکەوتووە، پاڵپشت بە بەندی یەکەم لە ماددەی (١١٢)ی دەستور.

چوارەم: بەشدارییکردنی کردارەکیی لــە پێکهێنــان و ئەنــدامێتی دەســتەی گشــتیی چاودێری و دابینکردنــی داهاتــە ئیتیحادیــەکان لــە رێگــەی نوێنەرایــەتی کردنــی هــەرێم تیایــدا بــە شارەزاو نوێنەر بەگوێرەی حوکمی ماددە (١٠٦)ی دەستور.

پێنجەم: داواکردن لە حکومەتی ئیتیحادی بۆ تەواوکردنی ئەو یاسایانەی هاوبەشی کردارەکیی لــە بــەڕێوەبردنی دەوڵــەت و دامــەزراوەکانی بەرجەســتە دەکــەن پاڵپشــت بــە حــوکمی ماددە (١٠٥)ی دەستورو دوورخستنەوەی زیان لە مافە دارایی و ئابوورییــەکانی هــەرێم و دانانی یاسای دابەشکردنی داهاتەکانی نەوت و گاز پاڵپشت بە بڕگەی یەکــەم لــە مــاددە (١١٢)ی دەستور بۆ خێراکردنی گەشەسەندن لە هەرێم و پارێزگاکاندا.

شەشەم: بەشـداریيکردنی کردارەکیـی لەگـەڵ حکومـەتی ئیتیحـادی بـۆ بـەبازاڕکردنی نـەوت و گازی بەرهەمهێنراو لە کێڵگە هەنووکەییـەکان، وە بـە ڕۆڵـی تاقانـەی (حصـری) خـۆی

هەڵبستێت لە بەڕێوەبردنی کێڵگە داهاتووەکان لە هەرێمدا لە نێوانیشیاندا بەبازاڕکردنی نەوت و گازی بەرهەمهێنراو لێیان، کە هەرێم لێی بێبەشکراوە بەهۆی ڕەتکردنەوەی حکومەتی ئیتیحادی و هەڵنەستانی بە بینینی ڕۆڵی ئەرێیانەی خۆی لە وێنەکێشانی سیاسەتی ستراتیجی پێویست بۆ پەرەپێدانی سامانی نەوت و گاز کە لە بەندی دووەمی ماددەی (١١٢)ی دەستوردا ئاماژەی بۆکراوە.

حەوتەم: پشکێکی دادپەروەرانەی لە نەوت و گازی خاوو بەرهەمە نەوتیەکانی دابینکراو بۆ بەکاربردن لە سەرتاپای عێراق، بۆ تەرخان بکرێت بەمەرجێك بگونجێت لەگەڵ دابەشبوونی دانیشتوان تیایداو بە لەبەرچاوگرتنی بارودۆخی تایبەتیی هەرێم و لابردنی ڕواڵەتەکانی جیاکاریی.

بەشی چوارەم

بنەماکانی دیاریکردنی مافە داراییەکانی هەرێم

ماددەی چوارەم:

یەکەم: ڕێژەی (١٧٪) حەقدە لەسەدی متمانەپێکراو لە یاساکانی بودجەی ئیتیحادی دەبێتە بنەمایەك بۆ دیاریکردنی پشکی هەرێم لە کۆی گشتی خەرجیەکانی بەگەڕخستن و خەرجیەکانی پرۆژەکانی وەبەرهێنانی بودجەی گشتیی ساڵانەی ئیتیحادی تاوەکو سەرژمێرییێکی دانیشتوانی گشتی لە عێراقدا ئەنجام دەدرێت، وە هەرێم هەمان ڕێژەی لەمانەی خوارەوەی دەبێت:

أ- سەرجەمی داهاتەکانی بودجەی گشتیی ئیتیحادی لە نێوانیشیاندا داهاتی وەدەستهاتوو لە هەناردەکردنی نەوتی خاو.

ب- سەرجەمی نەوتی خاوی پاڵاوتەکراوو دابینکراو بۆ بەکاربردن لە سەرتاپای عێراقدا لە نێوانیشیاندا نەوتی خاوی پێویست بۆ بەگەڕخستنی وێستگەکانی بەرهەمهێنانی کارەبا.

جـ- سەرجەمی خەرجیەکانی فەرمانڕەواو ودابینکراوەکانی ئاوەدانکردنەوەو گەشەپێدانی پرۆژەکانی پارێزگاکانی هەرێم و زێدە وەدەستهاتووەکانی داهاتەکانی نەوتی خاوی هەناردەکراوو دابینکراوەکانی خەرجیە سەروەرییەکانی دەستە هەرێمایەتیەکانی هاوشێوە لەگەڵ دەستە ئیتیحادیەکانی پێکهاتوو لە (سەرۆکایەتی هەرێم، پەرلەمان، ئەنجومەنی وەزیران، سەرۆکایەتی ئەنجومەنی وەزیران، نووسینگەی جێگری سەرۆك

وەزیـران، گـاردی هـەرێم (پێشـمەرگە)، ئەنجومـەنی پاراسـتنی ئاسایشـی نیشـتیمانیی، دەستەی مافەکانی مرۆڤ، دەستەی دەسپاکی، ڕەگەزنامەو سنوور، و دەزگای ئاسایش).

دووەم: پێویستە لەسەر وەزارەتەکانی دارایی و ئابوری، و پلاندانان، و سامانە سروشتیەکان لە هەرێمدا ئەوەی لە (أ، ب، ج)ی بڕگەی یەکەمی ئەم ماددەیەدا ئاماژەی بۆکراوە بە هەماهەنگی لەگەڵ لایەنە پەیوەندارەکانی تری هەرێم، هەژمار بکەن.

سێیەم:

أ- سەرباری پشکی پارێزگاکانی هەرێم لە پترۆدۆلاری نەوتی خاوی هەناردەکراو لە هەرێمدا لەوەتەی ساڵی ٢٠٠٩وە، ئەوا هەرێم شایستەی دۆلارێکی هەیە لە هەر پترۆدۆلارێکی هەر بەرمیلێکی نەوتی خاو و (١٥٠) مەتر سێجای گازی بەرهەمهێنراوو پاڵاوتەکراو یان دابینکراو بۆ بەکاربردن لە پارێزگاکانی هەرێمدا، بە مەرجێك ئەم شایستانە لە لایەن وەزارەتی سامانە سروشتیەکان بەگوێرەی ستاندەرە متمانەپێکراوەکانی حکومەتی ئیتیحادی هەژمار بکرێن.

ب- ئەو داهاتانەی بەکردار لە مەرزە سنووریەکانی پارێزگاکانی هەرێم دەستەبەرکراون دەگەڕێندرێنەوەو بە شێوەیەکی کورتکراوەیی (حصری) بۆ ئامادەسازیی و دووبارە ئاوەدانکردنەوەی مەرزە سنوورییەکانی سەر بە هەر پارێزگایەك تەرخان دەکرێن.

جـ- ئەنجومەنی وەزیران بە پەسەندکردنی پەرلەمان، تایبەتمەند دەبێت بە دیاریکردنی چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ داهاتە وەرگیراوەکان لە لایەن هەرێمەوە، ئەویش بەگوێرەی حوکمەکانی ئەم یاسایە.

چوارەم: پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران لێژنەیەکی وەزاریی پێکبهێنێت بە مەبەستی خەملاندنی قەرەبووە شایستەکان بەپێی برگەی (سێیەمی) ماددەی سێیەمی ئەم یاسایە بە برە پارەی کاش یان بەوەی بەرامبەریانە لە عەینی شت لە نەوتی خاوی هەرێم بە مەرجێك ئەو قەرەبووە شایستانە بە قیستی ساڵانە لە ماوەیەك کە لە (٥) ساڵ لە ڕێکەوتی بەرکاربوونی ئەم یاسایە تێپەڕ نەکات، بدرێنەوە.

ماددەی پێنجەم:

پێویستە لەسەر ئەو وەزارەت و ئەو لایەنانەی لە ماددە چواری ئەم یاسایەدا ئاماژەیان بۆکراوە لە ماوەیەك کە لە (٦٠) شەست ڕۆژ لە ڕێکەوتی بەرکاربوونی ئەم یاسایەدا تێپەڕ

نەكات، ئەركەكانیان تەواو بکەن و راپۆرتی کۆتاییان پێشکەشی ئەنجومەنی وەزیرانی بکەن بۆ پەسەندکردنیان لە ماوەیەك کە لە (٣٠) سی رۆژ لە رێکەوتی گەیشتنی بۆ ئەنجومەن، تێپەڕ نەکات.

بەشی پێنجەم

رێکارەکانی وەرگرتنی مافە داراییەکانی هەرێم

ماددەی شەشەم:

یەکەم: پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران پاش دیاریکردن و خەملاندنی مافە داراییەکانی هەرێم بەگوێرەی حوکمەکانی ئەم یاسایە داوا لە حکومەتی ئیتیحادی بکات بە دانەوەی شایستە داراییە خەملێندراوەکان بەپێی یاسا لە ماوەی (٩٠) نەوەت رۆژ لە رێکەوتی پێڕاگەیاندنی بە داواکارییەکە و هەڵسانی بە دانانی یاسای دابەشکردنی داهاتەکانی نەوت و گاز پاڵپشت بە بەندی یەکەم لە ماددەی (١١٢)ی دەستور.

دووەم: لە حاڵەتی ئاگادارنەکردنەوەی حکومەتی هەرێم لە لایەن حکومەتی ئیتیحادیەوە بە ئامادەبوونی بۆ دانوستان دەربارەی شایستەکانی هەرێم، لە ماوەی (٣٠) سی رۆژ لە رێکەوتی وەرگرتنی داواکارییەکەی هەرێم یان بەسەرچوونی (٩٠) نەوەت رۆژ بەسەر رێکەوتی دەستپێکردنی دانوستان بەبێ گەیشتن بە پێکهاتنێك لە نێوان هەردوو لایەن یان رەتکردنەوەی داواکارییەکانی هەرێم بە شێوەیەکی نائاشکرا یان ئاشکرا یان بێ دەنگبوون لە ئاستیەوە، ئەوا پێویستە لەسەر حکومەتی هەرێم ئەو رێکارانەی بە گونجاویان دەبینێت بەپێی حوکمەکانی ئەم یاسایە بۆ وەرگرتنی مافە داراییەکانی خۆی بگرێتەبەر لە نێوانیشیاندا بەرهەمهێنان و هەناردەکردن و فرۆشتنی نەوتی خاوو گاز بۆ پڕکردنەوەی سەرجەم ئەو شایستانەی کەوا حکومەتی ئیتیحادی خۆی دەگرێت لە دانەوەیان، چ بەر لە بەرکاربوونی ئەم یاسایەوە بێت یان لە دوای و ئاگادارکردنەوەی پەرلەمان لێیەوە.

ماددەی حەوتەم:

حکومەتی هەرێم لەو بڕیارو ڕێکارانەی بەپێی ئەم یاسایە دەیانگرێتەبەر پابەند دەبێت بە حوکمەکانی یاسای نەوت و گازی ژمارە (٢٢)ی ساڵی ٢٠٠٧ لە نێوانیشیاندا مامەڵەکردنی لەگەڵ داهاتە وەرگیراوەکان و هەڵدەستێت بە بەرپرسیاریەتیەکانی بەپێی پرنسیپ و ستاندەرە تایبەتەکانی دەسپێشخەری شەفافیەت لە پیشەسازییە دەرهێنراوەکان (EITI).

ماددەی هەشتەم:

کار بە هیچ دەقێکی یاسایی یان بڕیارێکی ناکۆك لەگەڵ حوکمەکانی ئەم یاسایەدا ناکرێت.

ماددەی نۆیەم:

وەزیری سامانە سروشتیەکان بە هەماهەنگی لەگەڵ وەزیری دارایی و ئابوری بۆی هەیە ڕێنمایی پێویست بۆ ئاسان جێبەجێکردنی حوکمەکانی ئەم یاسایە دەربکات.

ماددەی دەیەم:

پێویستە لەسەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندارەکان حوکمەکانی ئەم یاسایە جێبەجێ بکەن.

ماددەی یازدەم:

ئەم یاسایە لە ڕێکەوتی بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامەی فەرمی (وەقایعی کوردستان) دا جێبەجێ دەکرێت.

د. ارسلان بایز اسماعیل

سەرۆکی پەرلەمانی کوردستان ـ عێراق

هۆكاره پێویستەكان

لەبەر ئەوەی دەستوری عێراقی دەقی كردووە لەسەر مافە داراییەكانی هەرێم، چ ئەوەی شایستە بێت لە داهاتە ئیتیحادیەكان لە نێوانیشیاندا نەوت و گاز یان ئەوەی شایستەیە لە قەرەبووكردنەوەكانی هەرێم لەو سوودانەی لەدەستی داون و لەو زیانانەی پێیگەیشتوون لە دەرئەنجامی بێبەشكردنی لە شایستەكانی لە داهاتەكانی دەوڵەتی عێراقی بۆ دەیان ساڵ و ئەو زیانە گیانیی و داراییانەی بە هاوڵاتیانی هەرێم گەیشتووە لە دەرئەنجامی سیاسەتە داپلۆسێنەرە ستەمكارەكانی حكومەتە عێراقیە یەك لە دوای یەكەكان و جێبەجێكردنیان بۆ سیاسەتی زەوی سوتێنراو بۆ كوردستان و جینۆسایدكردنی گەلەكەی، وە لەبەر ئەو دەسەڵاتانەی هەرێم كە دەستور دەقی لەسەر كردوون و ئەو تایبەتمەندییانەی پێی راسپێردراوەو بۆ مسۆگەركردنی مافەكانی هەرێم و شایستە داراییەكانی، ئەوا ئەم یاسایە دەرچوێندرا.

تێبینی: ئەم یاسایە بەبڕیاری ژمارە(٦)ی ساڵی ٢٠١٣ لەلایەن سەرۆكی هەرێمی كوردستان دەرچوێنرا.